

САЗНАЈНЕ ПОТРЕБЕ, МОТИВАЦИОНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И ИНТЕРЕСОВАЊА ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА

Апстракт: Када се говори о изнадпросечним способностима и склоностима свакако да се ставља акценат на индивидуалност, али увек треба имати у виду да сваки профил даровитог појединца представља резултат необичног и јединственог склопа психолошких особина личности и интеракције средине у којој делује и дејствује. Психолошке претпоставке су свакако темељ успешности и индикатор на основу кога се, још у раном животном добу, може скоро па са сигурношћу тврдити да ће целокупни потенцијал личности бити развијен и исказан. У овом раду биће приказане основне психолошке одреднице даровитости: сазнајне потребе даровитих ученика, интересовања даровитих ученика, мотивационе карактеристике даровитих.

Кључне речи: даровити ученици, сазнајне потребе, интересовања, мотивација.

Уводна разматрања

Даровитост је природни дар који је нераскидиво повезан са целокупним животом једног човека, те се самим тим јавља и у различитим фазама његовог развоја. Урођене склоности и способности, саме по себи, не детерминишу у потпуности одређену врсту даровитости, него представљају потенцијал, односно део услова неопходних за развој и испољавање креативности и талента личности.

Свака способност има свој пут развоја у току кога се она диференцира, формира и испољава и за сваку од њих се сагледавају специфичне околности и улога природних предуслова у којима се јавља (Рубинштейн, 2008). Нестваралачком бићу врло је битно да се остваре реално постављени циљеви (Пономарев, 2006), док се, насупрот томе, највећа вредност креативних људи огледа у стварању нечег новог и непоновљивог, односно јединственог и уникатног. Још је Сократ указивао на то да ни уложени напори песника нити уметности нису заслужни за стварање нове поезије, већ да за то треба захвалити природним инстинктима. Овако схватање подразумева да од раног детињства даровита деца имају висок ниво когнитивних потреба, огромну интелектуалну радозналост, страсну окупираност стварима и активностима према којима су заинтересовани, те невероватну способност да се фокусирају на проблем, показујући чак и неку

---

¹nadj.aleksandar@gmail.com

врсту опсесије. Основне упоришне тачке психолошких одредница, важних за развој даровитости су потребе, интересовања, мотивација даровитих ученика, интуиција и машта. У даљем тексту указаћемо на поменуте психолошке одреднице, у првом реду на сазнајне способности даровитих ученика.

Сазнајне потребе даровитих ученика

Потребе се дефинишу као израз унутрашње динамике неке личности или осећање напетости (недостатака) који појединца покреће на активност (Симеуновић и Спасојевић, 2009). Дакле, потребе су суштински покретачи мотива, јер ако је та динамика довољно снажна утицаће на понашање појединаца. Оријентација на резултат (Сасиорро, 1996) одређује само правац кретања мисли, док когнитивне потребе одводе у сâм процес спознаје. Појединац са високом потребом за сазнањем осећа задовољство док размишља, док појединац са ниском потребом за спознајом доживљава размишљање као напорну активност, којом се бави само када је неки подстицај присутан. Сазнајне потребе представљају тенденцију ка уживању у ангажовању когнитивних напора (Сасиорро & Petty, 1998). Разлике у сазнајним потребама се примјећују веома рано. Тако, на пример, два трогодишња дечака, која су васпитавана у истом породичном окружењу, показивала су интересовање према аутомобилима. Када су први пут видели багер, оба су била изненађена и истраживачки настројена. Први дечак је одмах упитао: „Зашто има две кабине?“, „Зашто су му фелне толико велике?“, „Зашто се та машина вози?“. Други је, такође, постављао питања: „Како се зове та машина?“, „Шта је то напријед што је окачено?“, „Како се вози?“ (Јоркевич, 1996).

Когнитивне потребе даровитог ученика (Ћудина-Обрадовић, 1990) захтевају његов пун ангажман и примену добрих стратегија учења како би постигао трајност знања, а при чему се у његовој свести упоредно и непрестано одвијају бројни и мисаони процеси и он постаје свесан како процеса учења тако и мисаоних активности током учења, што доводи до задовољавања његових когнитивних потреба. Сазнајним потребама интелектуално даровите деце подређена је и њихова непосредна околина (Goldsmith, 2000; Winner, 1996, према: Altras, 2006); родитељи их описују као интелектуално претерано радознале, те улажу огромне количине енергије не би ли им омогућили да задовоље своја опсесивна интересовања. Радозналост, као основни вид интелектуалне стимулације, и емоције, као први показатељ присуства недостатка, представљају темеље за препознавање потреба и стварање услова за њихово задовољење. Код даровитих ученика потреба за знањем и проучавањем света је израженија него код њихових вршњака, а што се манифестује кроз истраживачке активности и настојање да се искористи свака прилика за учење нечег новог. Осетљивост за проблеме и отвореност за нове информације су битне одлике даровитих које су у тесној вези са интелектуалним развојем и квалитетом сазнајних потреба. Изражене су кроз

способност да се препознају необичне препреке и нове несвакидашње могућности.

Проучавајући даровитост Богојављенскаја (Богоявленская, 2002) долази до сазнања да тој деци решење одређеног проблема не представља крај, него, напротив оно отвара путеве за нова истраживања, те сматра да се у тим новим питањима крију највиши облици креативног мишљења и способности да се види нешто другачије. Појединци који су отворени за нове информације неизвесност доживљавају као пријатност, док појединци са високом потребом за когнитивним затварањем желе да брзо прекину стање у ком се осећају несигурно. За разлику од првих, они желе да се сачувају од новина ослањајући се на знање из прошлости. (Kruglanski & Fishman 2009).

Десај (Decy, 1985, према: Сузић, 2003) објашњава да школа награђује оне ученике који успевају задовољити наставнике, радећи оно што наставници наређују. Тако ученик развија репродуктивне способности и конформизам који су супротни унутрашњој мотивацији. Стога Десај сматра да би школа морала обезбедити услове да ученици преко учења оног што је за њих интересантно постепено граде компетенцију и самодетерминацију. Будући да су потребе основни покретачи мотива и посебно унутрашње мотивације, сасвим је извјесно да се и сазнајне потребе могу градити да бисмо деловали на унутрашњу природу мотива (Симеуновић и Спасојевић, 2009). Потребне су сигурно упориште у мотивацији и означавају буђење и култивисање сазнајних интересовања чиме се постижу повољнији развојни исходи учења и развоја даровитих потенцијала.

Мотивационе карактеристике даровитих ученика

Мотивационе особине даровитих огледају се у високим когнитивним захтевима, огромној радозналости, страсти према одређеним предметима и појавама. Продуктивност ученика зависи од степена мотивације – што су ученици мотивисанији наставни рад је успешнији и квалитетнији. Од степена мотивисаности зависи колико ће се ученици ангажовати на обради наставног градива, колика ће им бити жеља да нешто науче, открију, сагледају из неког другог аспекта и развију своје способности (Нађ-Олајош, 2013). Даровити су унутрашње мотивисани и разним активностима приступају ради успеха, а не због награде (Симеуновић и Милић, 2013).

Основна карактеристика мотивације ученика млађег школског узраста налази се у неоспорном извршавању захтева које поставља наставник. Код ученика који су изузетно успешни и који показују интересовање за стицањем нових сазнања, сазнајни мотиви се подударају са стварним садржајем тог мотива. Код оних ученика који су такође успешни, али без наглашеног интереса за сазнањем, сазнајни мотиви су непотпуни, сведени на добијање оцена, похвала и извршавања задатака, док је код слабих ученика једини мотив за учење избегавање казне (Иљин, 2011).

Напомињући да се образовни и когнитивни мотиви не могу створити присилно, него се они јављају стихижски, сами по себи, у интеракцији током

самог процеса учења Маркова (1983) истиче да је врло битно како се организује сам тај процес. Њен закључак је да основни фактори за развој позитивне унутрашње мотивације код школске популације, леже у следећим претпоставкама: садржају учења, организацији учећих активности, групном облику рада, свесности резултата рада и стилу рада наставника. Хеб (према: Сузић, 2003) сматра да постоји стална побуђеност нервног система, те да мотивација није само уводна фаза у обради градива, већ она траје током читаве обраде градива; пошто постоји стална побуђеност нервног система, школски садржаји се јављају као додатни чиниоци већ постојеће побуђености. Школско градиво треба учинити компатибилним са учениковом претходном и постојећом мотивацијом. Активности и стања која доприносе вишем нивоу церебралне организације су праћена задовољством. То би значило да сви облици учења представљају задовољство за онога који учи.

Насупрот популарном веровању да је даровитост увек глобална, што је разлог томе да даровита деца имају добар успех из свих предмета јер они воле да уче, ова појава и није тако честа. Истражујући мотивацију деце, научници су дошли до сазнања да је висок ниво унутрашње мотивације постигнут само у областима које су у вези са водећим способностима даровите деце. Због тога даровита деца не само да не показују интересовања ка другим предметима, него их и игноришу, те их са своје тачке гледишта сматрају непотребним и сувишним, долазећи тако у честе сукобе са наставницима. Даровита деца од најранијег детињства су интринзички мотивисана (Morelock, 2000, према: Altras, 2006) да траже и упуштају се у активности усмерене на стицање когнитивних компетенција и академског знања. Карактеристике мотивације даровите деце огледају се и у специфичним питањима којима они засипају околину. Количина, сложеност и дубина питања, која постављају даровита деца, много је већа него код њихових просечних вршњака. Наставницима у току часа није нимало лако да задовоље њихову знатижељу и радозналост. Поред тога, многа питања могу бити толико сложена да захтевају дубока и разноврсна знања да је и стручњацима тешко да одговоре на њих. У вези с тим, неопходно је развити одговарајуће педагошке технологије које ће омогућити радозналим, односно даровитим ученицима да самостално проналазе одговоре на питања која су их заинтересовала. За ову сврху пожељно би било да је интернет доступан у учионици и да се ученицима омогући да професионално комуницирају са стручњацима из области које их занимају.

Интересовања даровитих ученика

Интересовање представља (Иљин, 2012) једну од најранијих генетских манифестација и мотивационих извора развоја старалаштва и одржавања њених активности на оптималном нивоу. То је позитивни емоционални однос (Симеуновић и Спасојевић, 2009) према неким садржајима, предметима и појавама и тежња појединца да своју активност усредреди на њих. Овим термином се означава склоност појединца да своју

активност усмери према одређеним предметима или областима знања. Уз способности и неке црте темперамента интересовања која су заснована на потребама, без сумње, представљају стабилне диспозиције, које карактерише заокупљеност свести, преданост омиљеним садржајима и бављење изабраним активностима (Исто, 2009). Разноврсност интересовања акумулира материјал за креативне промене. Даровита деца се супротстављају свестраном развоју, показујући још од малих ногу изражен интерес само за одређено занимање коме добровољно поклањају све своје слободно време. Вероватно се њихов таленат огледа у способности проналажења потпуног задовољства у одређеном занимању, што је карактеристика само малог броја људи. Виготски (Выготский, 1996) сматра да је интерес природни усмеривач дечјег понашања и као такав представља стварни одраз његове инстинктивне жеље, указујући на тај начин да се активност поклапа са органским потребама. Интересовања у динамичкој целовитости одређују структуру усмерености реакције појединца (Исто, 1996), она покрећу на понашање и реакција су на срединске услове истовремено.

Даровити ученици често теже да самостално бирају предмете или области које их занимају и које желе да изучавају бржим темпом него њихови вршњаци, као и да на крају учења провере у којој мери су их савладали. Модерна педагогија пружа много иновативних решења која омогућавају детету да самоиницијативно прихвати жељену активност. Међутим, овакав начин организовања посебних облика учења захтева озбиљнију интеракцију са наставницима; нарочито је даровитом ученику потребан ментор. Иако је школски успех значајна варијабли у школском контексту, веће уважавање интересовања ученика може допринети стварању бољих услова за њихово креативно понашање и стваралаштво (Maksić i Tenjović, 2008). Сазнајна интересовања даровитих ученика могу да се доведу у везу са флоу-доживљајем. Својства флоу-доживљаја су задовољство, креативно откривање, решавање проблема, изазов. Сажимањем се могу издвојити три својства: повећана контрола околине, развој способности и откривање јасних циљева. Путем субјективне когниције, или посредством властите конитивне технике субјекат реконструише стварност на начин који му пружа могућност да реализује жељену активност као флоу-доживљај (Csikszentmihalyi, 1997, према: Сузић, 2003). Особа научи да на свој начин уклони границе реалности и искључи друге активности или нерелевантне околности. У основи је снажна али спонтана концентрација.

Резултати истраживања (Barron, Stein, Govan, Heifer, Kvašček, према: Maksić i Tenjović, 2008) показују да креативни појединци имају ширу лепезу интересовања него појединци из опште популације, односно мање креативни људи истих професија; креативне особе имају посебно развијен интересни спектар у делу који обухвата сазнајна, естетска и социјална интересовања. Испитивања потврђују да млади који постижу већу креативну продукцију показују своја интересовања на ранијем узрасту, при чему су интересовања креативних конзистентнија и интензивнија од интересовања њихових вршњака.

Опсежно лонгитудинално истраживање које су спровели Чиксентмихали и сарадници (Csikszentmihalyi, Rathunde & Whalen, 1993, према: Altras, 2006) сугерише да даровите тинејџере одликује израженија интелектуална радозналост, јачи мотив постигнућа, већа истрајност у остваривању циљева – ови испитаници имали су статистички значајно више скорове на одговарајућим скалама инвентара личности. Развој способности, интересовања и креативности интензивно се дешава у току основног образовања, при чему подршка породице и школе имају пресудну улогу. Већина будућих сазнајних интересовања трасира се у раном детињству, али то не умањује значај школских садржаја и активности, нарочито у погледу њиховог буђења и култивисања. Код млађег узраста интересовања се брзо губе, зато је неопходно подстицање како наставника, тако и родитеља.

Закључак

Висок ниво унутрашње мотивације код даровитих ученика је постигнут само у областима које су у вези са водећим способностима даровите деце. Због тога даровити ученици не само да не показују интересе ка другим предметима, него их и игноришу, те их сматрају непотребним и сувишним, долазећи тако у честе сукобе са наставницима, којима није нимало лако да задовоље њихову знатижељу и радозналост.

Поред тога, многа питања могу бити толико сложена да захтевају дубока и разноврсна знања да је и стручњацима тешко да одговоре на њих. У вези с тим, неопходно је развити одговарајуће педагошке технологије које ће омогућити радозналим ученицима да самостално проналазе одговоре на питања која су их заинтересовала.

Литература:

- Altras, A. (2006). *Darovitost i podbacivanje*. Beograd: Institut za psihologiju i Društvo psihologa Srbije.
- Богоявленская, Д. Б. (2002). Психологи я творческих способности й: *Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений*. Москва: Издательский центр Академия.
- Cacioppo, J. T., & Berntson, G. G. (1994). Relationship between attitudes and evaluative space: A critical review, with emphasis on the separability of positive and negative substrates. *Psychological Bulletin* 115 (3): 401–423.
- Cacioppo, J. T., & Petty R. E. (1982). The need for cognition . *Journal of Personality and Social Psychology* 42 (1): 116–131.
- Cacioppo, J. T., Petty R. E., Feinstein J. A. , Blair W., & Jarvis, G. (1996). Dispositional differences in cognitive motivation: The life and times of individuals varying in need for cognition. *Psychological Bulletin* 119 (2): 197–253.
- Ćudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost-razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje* . Zagreb: Školska knjiga.
- Ильин, Е. П. (2011). *Мотиваци я и мотив ы*. СПб: Питер.
- Ильин, Е. П. (2012). *Психологи я творчества, креативности, одаренности* . СПб: Питер.

- Kruglanski, A. W., & Fishman, Sh. (2009). *The need for cognitive closure*. In Handbook of individual differences in social behavior, edited by Mark R. Leary and Rick H. Hoyle, 343–353. New York: Guilford.
- Maksić, S., Tenjović, L. (2008). Povezanost interesovanja i verbalna fluentnost kod učenika osnovne škole. *Psihologija*, 41 (3), 311–325.
- Маркова, А. К. (1983). *Формирование мотивации учения в школьном возрасте: Пособие для учителей*. Москва: Просвещение.
- Пономарев, Я. А. (2006). *Психология творчества*. Москва.
- Нађ Олајош, А. (2013). Мотивациони аспект укључивања родитеља у наставне и ваннаставне активности, у: *Мотивација-одражавање пажње – VII међународна научна конференција* (ур. М. Takács), 683–697, Суботица: Учитељски факултет на мађарском наставном језику.
- Рубинштейн, С. Л. (2008). *Основы общей психологии*. СПб: Питер.
- Симеуновић, В., Спасојевић, П. (2009). *Савремене дидактичке теме*. Бијељина: Педагошки факултет.
- Симеуновић, В., Милић, С. (2013). *Даровити ученици у основној школи – подршка и развој*. Бања Лука: ЕКТА.
- Выготский, Л. С. (1996). *Педагогическая психология* / Под ред. В. В. Давыдова. Москва: Педагогика – Пресс. 16. Юркевич В.С. (1996). *Одарённые дети*. Иллюзия и реальность. Москва: Просвещение.

Aleksandar Nadj Olajos, PhD

Dragana Prijic Borkovic

Primary and Secondary School "Zarko Zrenjanin", Subotica

COGNITIVE NEEDS, MOTIVATIONAL CHARACTERISTIC AND INTEREST OF GIFTED STUDENTS

Summary: When it comes to above average abilities and talents, emphasis is mostly put on individuality, but in any case it cannot be neglected that each profile of a gifted individual is a result of unordinary and unique complex of psychological characteristics and interactions with environment in which it operates and acts. Psychological assumptions are certainly the foundation of success and indicator upon which it is possible to with most certainty tell, even in an early age, that full potential of a person will be developed and presented. In this paper basic determinants of the psychological talent are presented, such as: cognitive needs of gifted students, interests of gifted students, and motivational characteristics of gifted individuals.

Key words: gifted students, cognitive needs, interests, motivation.